

ZALAI ANITA

A spanyol baloldal pártjai a Második Köztársaság kikiáltása után

Az 1931. április 12-i községtanácsi választások sorsdöntőnek bizonyultak Spanyolország legújabbkori történetében. A több évtizede válságban lévő Bourbon monarchia végső kegyelemdöfést kapott az előretörő köztársasági mozgalomtól. A monarchisták csak vidéken tudták biztosítani győzelmüket, elsősorban a nagy hatalommal bíró helyi földbirtokosok, a „caciquék” korrupciós módszereinek köszönhetően. A tartományi központokban és a nagyobb városokban elsöprő köztársasági győzelem született. A monarchiával együtt a Restauráció rendszerének alapját képező oligarchikus kétpárti váltógazdaság is eltűnt a színről. Spanyolország történetében először a nép – szavazati jogával élve – közvetlenül is beleszólhatott a politika alakításába.

A Második Köztársaság kikiáltása 1931. április 14-én bizonyos mértékben annak a szociális fejlődési folyamatnak a politikai csúcspontja volt, amely már a 20. század elején elkezdődött, majd a '20-as évektől vett lendületet. Az 1900 és 1930 között végbement gazdasági változások következtében átalakult a spanyol társadalom szerkezete és ezzel együtt gondolkodásmódja is. Megjelent egy új középosztály, amely gazdasági pozícióinak erősödése nyomán nagyobb részvételt követelt magának a politikai életben is. Két választóvonal mentén alakultak ki a politikai csoportok: az egyik a polgárságot választotta el a munkásságtól, a másik a baloldalt a jobboldaltól. Az első elsősorban szociális alapú elkülönülést tükrözött, bár ideológiai összetevője is volt: az individualizmust állította szembe a kollektívizmussal. A második, szociális felhangokkal, de az ideológiai különbségekre koncentrált. Itt az egyházhoz való viszony volt az egyik legfontosabb differenciáló tényező.

XIII. Alfonz 1923-as alkotmányellenes fellépése, mellyel jóváhagyta Miguel Primo de Rivera tábornok katonai puccsát döntő szerepet játszott a republikánus és monarchiaellenes érzelmek felerősödésében és a tömegek politizálásában. 1926-ban – az „Új Iskola” („Escuela Nueva”) elnevezésű haladó baloldali szellemiségű politikai és kulturális intézmény vezetőinek kezdeményezésére – létrejött a Köztársasági Szövetség, azzal a céllal, hogy koordinálja a köztársasági mozgalom szervezését. A kezdeti nagy reményeket azonban teljes passzivitás váltotta fel. Hamarosan a Szövetség megbénult és megosztott szervezetté vált.

Mindennek a legszámottevőbb következménye egy új párt, a Radikális Szocialista Köztársasági Párt (Partido Republicano Radical Socialista – PRRS) létrejötte volt, amelynek célja olyan program megfogalmazása volt, amely egyesíti a szocializmust a köztársasági eszmével egy nagy baloldali politikai mozgalom szervezeti keretében. A párt alapítói, Marcelino Domingo és Álvaro de Albornoz úgy vélték: csak ez tudja megváltoztatni az általuk erősen bírált hagyományos spanyol politika képét. Számukra a „szocializmus” nem mint dogma, hanem mint társadalmi forma fogalmazódott meg. Ezt a pragmatikus és liberális szocializmus-felfogást szembeállították a szocialisták nézeteivel is.

A Republikánus Szövetség létrehozásában kiemelkedő szerepet játszott a Köztársasági Akció (Acción Republicana – AR) elnevezésű csoport, amelyet 1925-ben alapítottak és a vezetője Manuel Azaña Díaz, a Második Köztársaság későbbi miniszterelnöke volt. Eredetileg értelmiségiekből álló baráti körként indult, ezért sem hierarchikus szervezete, sem kidolgozott programja nem volt. Egyetlen céljának a szabadságjogok helyreállítását és a köztársaság kikiáltását tekintette. 1926–30 között azonban gyakorlatilag nem működött a csoport, noha ez nem jelentette a megszűnését.

A diktatúra 1930. januári bukása után a különböző köztársasági csoportok, kihasználva az egyre feszültebb monarchiaellenes hangulatot, élénk pártszervező tevékenységbe kezdtek városban és vidéken egyaránt. Így az 1930-as év, mint felfokozottan aktív, főként a baloldal által szervezett politikai összejövetelekkel jellemezhető időszak került be a spanyol Belügyminisztérium archívumába.¹

¹ Archivo Histórico Nacional de Madrid (a továbbiakban AHN) Fondo Contemporáneo, Ministro Interior, Serie A, Legajo 5A núm. 5, 6, 9; Leg. 15A núm. 24; Leg. 45A núm. 7–8; Leg. 51A núm. 10–15

A radikális szocialisták kiáltványa már 1929. decemberében napvilágot látott, de csak 1930 elején került sokszorosított formában a nyilvánosság elé.² Eszerint nem újabb párt, hanem a baloldal köztársasági pártja kívánt lenni, hangsúlyozva demokratikus jellegét. A kiáltványban megfogalmazott céljuk föderalista alapon szervezett állam létrehozása volt, a helyi és a regionális önkormányzatok elismerésével, az általános választójogon alapuló demokratikus köztársaság létrehozása, az egyház befolyásától mentes, világi oktatás bevezetése, a Polgári és a Büntető Törvénykönyv reformja, amely az osztályok és a nemek közötti egyenlőség elvén alapulna. Szociálpolitikai elképzeléseiket erősen liberális, ezzel együtt egyfajta szocialista szellemiség is jellemezte. Szerepelt köztük, mint legsürgetőbb feladat, agrárreform végrehajtása, a déli latifundiumok eltörlése és az északi minifundiumok megszüntetése, a munkavállalók részvétele a politikai és a gazdasági életben. Alkotmányos jognak tekintették a munkához való jogot, a megtermelt javakból való részesedés jogát, a tanuláshoz való jogot. Megfogalmazták a család szentségét és a szociális ellátáshoz való jogot. A kiáltvány nyolcvanhat aláírója főleg a középosztályból került ki (nagy számban voltak közöttük szabadkőművesek). Mindössze egy munkás volt soraikban, ami azért sajátos fényt vetett az új párt szocialista elképzeléseire.

Röviddel Primo de Rivera lemondása után, 1930. február elején a párt körlevelet adott ki. Ebben megfogalmazták a párt alapszabályzatát, illetve azt a törekvésüket, miszerint minden hasonló gondolkodású szervezettel hajlandók együttműködni, szigorúan megőrizve identitásukat. Első lépésként a különböző köztársasági szervezetek összefogása irányában 1930. május 14-én egyezmény jött létre a radikális szocialisták és a Köztársasági Szövetség (Alianza) között. Ennek a célja közös küzdelem volt a Köztársaság létrehozására és konszolidálására, megőrizve mindkét szervezet identitását, nyitva hagyva a lehetőséget a csatlakozásra más szervezeteknek is. A PRRS felhívást intézett a munkásszervezetekhez (Általános Munkásszövetség, anarchoszindikalisták), hogy csatlakozzanak a küzdelemhez a jogállam létrehozásáért. Ez kevésbé talált visszhangra, gyümölcsözőnek bizo-

² Hivatkozik rá Miguel Artola: id. mű 319–322. o. – A madridi Hémeroteca Municipal őrzi a Kiáltvány egy példányát.

nyult viszont a szocialistákkal való együttműködésre tett kísérlet 1930. júliusától.

1930. július 14-i megalakulása után röviddel a DLR is csatlakozott az egyezményhez. Ezek után már csak a katalánok csatlakozása hiányzott. Ők határozott nacionalizmusuk és a Köztársasági Szövetségben részt vevő radikálisok vezére, Lerrox iránti ellenségeskedésük miatt maradtak távol. Miután azonban a Köztársasági Szövetség 1930. márciusától kiállt a regionális autonómia mellett, valamint Marcelino Domingo a radikális szocialisták nevében határozott ígéretet tett a katalán autonómiára, sikerült rábírní őket a csatlakozásra.

Végül 1930. augusztus 17-én San Sebastiánban létrejött a megegyezés a különböző köztársasági szervezetek között. Elfogadták a katalán autonómia igényt, Casares Quiroga pedig az ORGA³ (Autonóm Gallego Köztársasági Szervezet) képviselőjeként azonos bánásmódot kért Galicia és Baszkföld számára, amit szintén elfogadtak.

Ugyanitt létrehozták a Forradalmi Bizottságot (Comité Revolucionario), amelynek célja a forradalom megvívása volt. Az egyezményről írásos dokumentum nem született. Miguel Maura visszaemlékezése szerint „igazi úriemberek közötti megállapodásról volt szó, amelyet a későbbiekben mindannyian betartottak.”⁴ Az 1930. decemberi jaca-i és a madridi Cuatro Vientos katonai repülőtéren felkelések azonban kudarcot vallottak. Ennek ellenére a köztársasági egység nem szűnt meg.

PRRS is élénk propaganda tevékenységet folytattak mindenfelé az országban. Gyűléseket is tartottak és számos új központot és csoportot hoztak létre. Különösen élénk tevékenységet folytattak Zaragozában.⁵ Megszólították a munkásságnak azt a részét, amely nem volt tagja vagy szimpatizánsa a szocialista pártnak, továbbá az anarchoszindikalistákat és a kis- és középbirtokos parasztságot. Ennek a meglepően sikeres és intenzív szervező- és propagandamunkának köszönhetően a párt 1930. szeptember végén megrendezett országos kongresszusán megválaszthatták a vezetőséget és

³ Az ORGA 1929-ben, a diktatúra bukását megelőzően jött létre. Föderalista és autonomista pozíciót képviselt, de összességében nem volt nacionalista.

⁴ Miguel Maura: *Así cayó...* 75. o.

⁵ AHN Leg.5 n.6

megerősítették a programjukat. Ez kiemelte a Spanyol Bank, a földek és a vasutak államosításának, valamint az egyház és állam elválasztásának szükségességét.⁶

1930-ban egyetlen modern politikai tömegpárt létezett Spanyolországban: az 1879-ben alapított Spanyol Szocialista Munkáspárt (Partido Socialista Obrero Español – PSOE). A szocialisták azonban megosztottak voltak a köztársasági mozgalomhoz való viszony kérdésében. A párt elnöke, Julián Besteiro igyekezett távol tartani a szocialistákat a köztársasági erőkkel való együttműködéstől. A köztársaságot többre tartotta a monarchiánál, de attól tartott, hogy a polgársággal való szoros együttműködés csökkentené a szocialista párt hitelét a tömegek szemében. Álláspontjával azonban kisebbségbe került a Francisco Largo Caballero és Indalecio Prieto által vezetett csoporttal szemben. A szocialista párton belül győzött a köztársasági erőkkel való együttműködés híveinek az irányzata.

1931. februárjában Berenguer tábornok lemondott kormányfői tisztjéről. Utódjául a király Juan Bautista Aznar tengernagyot nevezte ki, aki április 12-re községtanácsi választást írt ki. A diktatúra bukása miatt demoralizálódott, részekre szakadt monarchista pártok túlságosan erőtlenekek voltak ahhoz, hogy aktívan vegyenek részt a választási küzdelemben. Ezt használták ki a köztársasági pártok, amelyek egyre intenzívebb propagandát folytattak. A baloldal az 1931-es helyhatósági választások előtt történetének legaktívabb választási kampányát vitte véghez.⁷ A tömegek mozgósítására az eszközök teljes kellékárát bevetették: a sajtót, a politikai pamflet műfaját, a politikai szónoklatokat, a tömegrendezvényeket, a felvonulásokat. Legfőbb jelszavuk a demokrácia, a szabadság, a szociális igazságosság volt. A választóknak szánt üzenetüket egyértelműen és tömören fogalmazták meg: szavazzanak a köztársaságra, amely minden bajra gyógyírt jelent. A baloldal megígérte, hogy javulni fog az alsó osztályok helyzete, leszámolnak a caciquismoval és a korrupcióval. Választási retorikájukban mindent, ami jó, a Köztársaság testesített meg, és mindent, ami rossz, a Monarchiával azonosítottak. A spanyol választópolgároknak – a baloldal véleménye szerint – e két lehetőség közül kellett választani. A korábbiakhoz képest a kisebb településeken és a falvakban is komoly erőfeszítéseket tettek a parasztság bizalmának megszer-

⁷ AHN Leg. 51A núm. 16–17

zésére és a caciquék befolyásának visszaszorítására. Ennek ellenére vidéken a köztársasági pártok szerepe nem volt számottevő. Katalóniában és Andalúziában a hatalmas tömegbázissal rendelkező anarchoszindikalista szakszervezet, az Országos Munkakonföderáció (Confederación Nacional de Trabajo – CNT) a választásoktól való távolmaradásra hívta fel a munkásokat és parasztokat.

A radikális szocialisták az árnyékkormány tagjainak jelölését támogatták a választásokon. A Köztársasági Szövetség március 24-i körlevelében szintén a választások népszavazás jellegét hangsúlyozta, és közös republikánus-szocialista front létrehozását szorgalmazta.⁸ Példátlan intenzitású választási kampányának gyűlésein nagyszámú és lelkes tömeg gyűlt össze olyanokból, akik egy jövőbeni köztársaságtól várták sokféle bajuk orvoslását.

Az 1931. április 12-i községtanácsi választás eredményét mind a mai napig hevesen vitatják a spanyol történetírásban. Ennek oka az, hogy hiányoznak a megbízható országos szintű végleges számadatok. Ez részint a korabeli infrastruktúra állapotára vezethető vissza. A végleges adatokra nézve az egyetlen hivatalos forrás a Statisztikai Évkönyv (Anuario Estadístico), amely szerint sokkal kiegyensúlyozottabb végeredményről lehet beszélni. Az ellenjelölt nélkül induló és az 1907-es választójogi törvény 29-es cikkelyének értelmében automatikusan győztesnek nyilvánított jelölteket is figyelembe véve a monarchista képviselők száma 40.324 volt, a republikánus-szocialista szövetség képviselőinek pedig 40.168.

A restauráció korábbi éveiben általános érdektelenség jellemezte a helyi választásokat. Ennek oka az volt, hogy a restauráció rendszerének utolsó három választásán (1917, 1920 és 1922) a választók mintegy felét megfosztották szavazati joguktól azzal, hogy a választójogi törvény 29-es cikkelyét alkalmazták. A cikkely szerint azokban a választóközterekben, ahol egyetlen jelölt indult, ezt automatikusan győztesnek nyilvánították. Az 1931. áprilisi községtanácsi választásokon ezzel szemben komoly változás állt be. Amíg korábban a 29-es cikkelyt a közepes és nagyobb településeken is alkalmazták, addig most csak a kisebb falvakban éltek vele. Ennek hátterében a baloldali térhódítása állt a nagyobb lélekszámú településeken. A köztársaságiak erőfeszítései és a politika iránti érdeklődés felélénekülése ellenére azonban továbbra is magas

⁸ El Sol 1931. március 10., illetve március 24.

maradt azok aránya, akik nem éltek szavazati jogukkal. A kortársak véleménye és a korabeli sajtó alapján azt lehet mondani, hogy az 1931. áprilisi választás Spanyolország történelmének addigi legkevésbé korrupt választása volt.

Április 13.-án, a választást követő napon egész Spanyolország tele volt várakozással. A republikánusok és a szocialisták nem remélték, hogy a községtanácsi választások eredményeként azonnal a rendszert is meg tudják változtatni. Április 14.-e reggelétől azonban a tömegmozgalmak egyre erőteljesebbé váltak. Madridban és a nagyobb városokban a nép előzönlötte az utcákat. A baszkföldi Eibarban az újonnan megválasztott elöljárók már a kora reggeli órákban kikiáltották a köztársaságot. Barcelonában egy óra negyven perckor Luis Companys, a Katalán Köztársasági Baloldal (Esquerra Republicana Catalana – ERC) vezetője a megválasztott képviselők élén a városháza erkélyéről kikiáltotta a köztársaságot, és kitűzte a háromszínű köztársasági lobogót. Mintegy fél órával később Francesc Maciá, a katalán nacionalizmus vezéralakja – rádión keresztül, katalán nyelven – már a független Katalán Köztársaságot kiáltotta ki, „mint az Ibériai Konföderáció integráns részét”. Ez is jelezte a katalán nacionalizmuson belül létező irányzatokat. Maciá ezredes függetlenségi törekvése komoly problémát jelentett az éppen hatalomra került madridi Ideiglenes Kormány számára. Végül sikerült kompromisszumot kötni a katalán vezetővel, amiben nagy szerepe volt Luis Companys közvetítő tevékenységének is. Companys, aki Maciá után a második számú katalán vezető volt, az autonómia kivívását fontosabbnak tartotta a teljes függetlenség elérésénél. A frissen hatalomra került köztársasági központi kormányzat éppen ezért tökéletes szövetségesre talált benne.

Madridban délután három órakor tűzték ki a köztársasági lobogót a Cibeles téri Postapalotára. Ezt követően a nagyobb városokban is megtörtént a köztársaság kikiáltása. A király, XIII. Alfonz még aznap este elhagyta a palotát és elindult Cartagena felé, majd onnan hajón Marseilles irányába. Hivatalos instrukció híján, amelyet hiába vártak Madridból, a baloldali szervezetek április 14-én 16 óra után elkezdtek mozgósítani erőiket a hatalom átvételének előkészítésére. Kasztília-La Manchában a mozgósítás a republikánus és a szocialista vezetők irányításával és az ő ellenőrzésük alatt zajlott. A kommunistáknak és az anarchistáknak még nem volt elég ereje ahhoz, hogy befolyásolják az események alakulását. Április 14.-én a kora esti órákban még sok helyütt kettős hatalom léte-

zett Spanyolországban. A kormány még monarchista volt, de néhány helység és a megyeszékhelyek már köztársasági ellenőrzés alatt álltak.

A békés rendszerváltást kísérő eufórikus hangulat nagy reményeket ébresztett a spanyol népben. Egyfajta „csodaszerként” tekintettek a köztársaságra, ami majd gyógyírt jelent az összes problémára. A köztársasági erők meg voltak győződve arról, hogy a demokratikus parlamentáris rendszer képes lesz megfelelni ezeknek az elvárásoknak. A „mézeshetek” azonban gyorsan elmúltak. A 20. századi Spanyolország első demokratikus rendszerének óriási problémákkal kellett szembenéznie, amelyek megnehezítették az új rendszer konszolidálását. A Második Spanyol Köztársaság a világgazdasági válság mélypontján jött létre. Az egyébként sem igazán versenyképes spanyol ipart és mezőgazdaságot érzékenyen érintette a potenciális piacok beszűkülése és egyre nagyobb mértékű protekcionizmusa. A Primo de Rivera diktatúrája idején megindult gazdasági növekedés 1930-ban megakadt. A válság elsősorban az építőipart, a vaskohászatot és a mezőgazdasági export ágazatokat sújtotta. Ennek egyik legsúlyosabb következménye a munkanélküliség volt, ami egyre fenyegetőbb méreteket öltött. A probléma azonban elsősorban a spanyol kapitalizmus sajátos, torz szerkezetéből, a gazdaság relatív alulfejlettségéből fakadt, amihez hozzájárult az előző évtizedek politikája is.⁹

A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a mezőgazdaságban a szárazság miatt rossz termésű évek követték egymást. Ez csak fokozta a parasztok elkeseredését, akik az ország lakosságának mintegy harmadát adták. A helyzet Andalúziában volt a legsúlyosabb, ahol a földnélküli parasztok zöme csak az év egy részében jutott munkalehetőséghez és idénymunkásként dolgozott.

A baloldali munkásságot egyetlen politikai tömegpárt reprezentálta a Második Köztársaság kezdetén: a szocialista párt. Az 1921 óta létező Spanyol Kommunista Párt (Partido Comunista Español – PCE) szervezete és tevékenysége jelentéktelen volt a köztársaság első évében. Összesen mindössze 1500 főt számláló csoportjai a nagy ipari központok, Madrid, Barcelona, Bilbao, Sevilla és Valencia környékére összpontosultak. A pártot irányító Végrehajtó Bizottság vezetője,

⁹ Jordi Palafox: *La gran depresión de los años 30 y la crisis industrial española*. In: *Investigaciones Económicas* 11/1980 (enero-abril) 5. o. – *A spanyol gazdaság fejlődése az 1930-as években alig kutatott terület volt 1980-ig*. Palafox tanulmánya az első kimerítő munka a témában.

Bullejos a Kommunista Internacionálé elveivel összhangban alakította a párt politikáját. A kommunisták kezdettől fogva ellenségesek voltak a polgári köztársasággal. Élesen kritizálták az új rendszert, amelyet a bukott monarchiával azonosítottak, így próbálták csökkenteni a rendszerváltozás súlyát. A proletárforradalom kivívását és tanácsköztársaság létrehozását jelölték meg célként. Megkíséreltek befolyást szerezni a hatalmas tömegebázissal rendelkező anarchoszindikalista szakszervezetben, a CNT-ben, sikertelenül.

A köztársaság létrejöttékor a szocialista párt volt az egyetlen modern, szervezett tömegpárt Spanyolországban.¹⁰ Az Ideiglenes Kormányban pedig három miniszteri tárcát töltöttek be: Francisco Largo Caballero munkaügyi-, Fernando de los Ríos igazságügyi-, Indalecio Prieto pénzügyminiszterként tevékenykedett. A szocialisták sem voltak jelen az egész országban, de a köztársasági pártokhoz képest jól kiépített szervezettel rendelkeztek. Luis Arranz Notario a brit munkáspárthoz hasonlítja a spanyol szocialista pártot, mivel ez is szakszervezetének, az Általános Munkásszövetségnek (Unión General de Trabajadores – UGT) a politikai szerveként működött. Annak ellenére, hogy a PSOE hamarabb jött létre, mint az UGT, teljes mértékben alárendelődött a szakszervezet érdekeinek. Minden pártagnak kötelező jelleggel be kellett lépnie a szakszervezetbe is. Ez is mutatja, hogy a párt legitimitációját kívülről, az UGT-től kapta.¹¹

A párt és szakszervezete 1930-ban, a diktatúra bukása után gyors növekedésnek indult, ami a köztársaság létrejötte után látványos méreteket öltött. A köztársaság kikiáltásakor a PSOE-nak kb. 20 ezer tagja volt, az UGT-nek pedig 300 ezer. A taglétszám 1932-re mindkét szervezetben megháromszorozódott. 1933. júniusában a pártnak 75 ezer, a szakszervezetnek pedig több, mint 1 millió tagja volt.¹² Ez az óriási növekedés komoly erőfeszítések eredményeként jött létre. A szocialista párt a köztársaság kezdetén elsősorban a nagy

¹⁰ Juan J. Linz: *El sistema de partidos en España*. Narcea, S. A. de Ediciones, Madrid, 1979. 18, 88. o.

¹¹ Luis Arranz Notario: *Modelos de partido*. In: Santos Juliá (Ed.): *Política en la Segunda República* Ayer 20/1995 Marcial Pons, Madrid, 1995. 97. o.

¹² Santos Juliá: *Los socialistas en la política española, 1879–1982*. Santillana, S. A., Taurus, Madrid, 1997. 161.o., Miguel Artola: *Partidos y programas políticos, 1808-1936 I. Los partidos políticos*. Alianza Editorial, S. A., 1991. 655.o., Gillespie: id. mű: 45. o., Santiago Varela Díaz: id. mű: 32. o., Juan Linz: id. mű: 80. o.

iparvidékekre koncentrálódott, mindenekelőtt a Madrid-Asztúria-Baszkföld alkotta háromszögre. Katalóniában gyakorlatilag nem volt befolyása. Ennek háttérében a CNT-vel, az anarchoszindikalista szakszervezettel folytatott rivalizálás állt. Vidéken szinte egyáltalán nem voltak jelen a szocialisták. Éppen ezért a legfontosabb feladat a júniusi parlamenti választások előtt a vidéki parasztság bizalmának elnyerése volt. Ezt célozták az Ideiglenes Kormány szocialista munkaügyi miniszterének, Largo Caballerónak április és július között hozott rendeletei.

Elsősorban a vidéki parasztság kiszolgáltatott helyzetére próbáltak megoldást találni, és egyúttal a párt vidéki támogatottságát is igyekeztek növelni. A munkaadók és munkavállalók érdekegyeztetésének megkönnyítésére létrehozták a „vegyes bíróságokat” (jurados mixtos).¹³ A parasztok teljeskörű foglalkoztatottsága érdekében bevezették a kötelező foglalkoztatást (términos municipales). Előírták a földek kötelező megművelését (laboreo forzoso). Májusban bevezették a nyolc órás munkanapot. A szocialista munkaügyi intézkedéseknek komoly következményei voltak. Mindenekelőtt gyökeresen megváltoztak a vidéki társadalmi-gazdasági viszonyok. Igyekeztek megakadályozni a visszaéléseket és javítani a munkások helyzetén, de valójában csak a szocialista munkásság helyzetén javítottak. Felhasználva törvényes lehetőségeiket, a szocialisták megpróbálták meggyengíteni a rivális munkásszervezet, a CNT pozícióját. Ennek következtében nem csak a felháborodott munkaadókat, hanem az anarchoszindikalistákat is eltávolították a köztársaságtól, ami tovább növelte a társadalmi feszültséget és a rendszer törékenységét.

A mezőgazdaságban dolgozók mozgósításában nagy szerepet játszott a Földmunkások Országos Szövetsége (Federación Nacional de Trabajadores de la Tierra – FNTT). A szervezet 1930. április 7-én jött létre 27.340 taggal az UGT agrár szervezeteként. A köztársaság létrejötte után ez a szervezet is hatalmas paraszti tömegeket vonzott magához. 1932-ben már közel 400 ezer tagot számlált.¹⁴ Főként Extremadura és Andalúzia napszámosai alkották a szakszervezet gerincét. Ezzel jelentős változás következett be a szocialista mozgalom földrajzi megoszlásában is. A súlypont az iparvidékekről áttevő-

¹³ Ennek előzményei a „paritások bizottságok” (comités paritarios) voltak, amelyeket Primo de Rivera hozott létre.

¹⁴ J. Linz: id. mű: 84. o.

dött a déli területekre. 1932-ben a tagság csaknem fele (44,6%) az agrárszektorból került ki.

Ez a tendencia aggodalommal töltötte el a párt vezetőségét. Ennek egyik oka az új tagság rendkívül heterogén összetétele volt. A városokban a korábban domináns munkásság mellett középosztálybeli ügyvédek, orvosok, újságírók, közalkalmazottak léptek be jelentős számban a pártba és a szakszervezetbe. Nagyobb problémát jelentett azonban a vidéki parasztok és napszámosok beillesztése a szervezett munkásság közé. A jórészt analfabéta és türelmetlen tömeg átnevelése komoly kihívást jelentett és vegyes érzésekkel töltötte el a párt vezetőit. Az eufória mellett félelmet keltett bennük az a nagy várakozás, amellyel a tömegek a köztársaság felé fordultak. A szocialista vezetők az Ideiglenes Kormány tagjaiként felelősnek érezték magukat, hogy ne keltsenek csalódást a biza-kodó tömegekben. Éppen emiatt két irányzat bontakozott ki a vezetőségben belül. Az egyik a köztársaság és kormányban való részvétel mellett kötelezte el magát. Ennek az iránynak Largo Caballero és Indalecio Prieto volt a képviselője. A másik, Besteiro és hívei által fémjelzett álláspont óvatosságra intett. Ők úgy vélték, hogy a szocialista párt identitását komoly veszélybe sodorja a polgári köztársaság melletti elkötelezettség, de ők sem indítványozták a kilépést a koalícióból, mindössze igyekeztek határidőt szabni az együttműködésnek.

Az UGT legfőbb riválisa, az anarchoszindikalista CNT 1931 tavaszán óriási ütemben szerezte vissza korábbi, a diktatúra előtti időszakban kiépített pozícióit, helyi és regionális szakszervezetek és csoportok csatlakozásával. A szervezet vezetése rendkívül megosztott volt, már a monarchia megbuktatásáért folytatott harc kérdésében is. Amíg a szindikalista vonal képviselői hajlandónak mutatkoztak a köztársasági erőkkel összefogva aktívan részt venni a küzdelemben, addig az anarchista irányzat képviselői mindenfajta együttműködést elutasítottak. Többek között ennek tudható be, hogy a CNT a köztársaság kikiáltása utáni első hetekben várakozó álláspontra helyezkedett. Az első hivatalos állásfoglalást a Solidaridad Obrera című anarchoszindikalista lap 1931. május 14-i számában tette közzé. Ebben igyekeztek minimalizálni a rendszerváltozás súlyát, majd pedig – elvi apolitikusságuk ellenére – olyan programot fogalmaztak meg, amely számos politikai és szociális követelést tartalmazott a munkásság érdekében. Tagadták az állam létjogosultságát, de konkrét politikai, jogi, gazdasági követeléseket fogalmaztak meg a „megtagadott” állammal szemben, úgy mint a polgári szabadságjogok

sérthetlenségét és a földkérdés mielőbbi megoldását, de elutasítva a kisbirtokok létrehozását. Végül hajlandónak mutatkoztak együttműködni a kapitalista rendszerrel abból a célból, hogy „amikor eljön az igazi társadalmi forradalom pillanata, addigra Spanyolország az európai fejlett államok szintjén legyen”.¹⁵

A meglehetősen ellentmondásos kiáltvány a mérsékelt szindikalista vezetők, köztük Ángel Pestaña és Francisco Peiró véleményét fejezte ki, akik ekkor még domináns szerepet játszottak a CNT vezetésében az anarchista irányt képviselőkkel szemben. 1931 nyarára azonban megváltozott a helyzet. A libertárius eszméket hirdető Ibériai Anarchista Föderáció (Federación Anarquista Ibérica – FAI) egyre nagyobb befolyásra tett szert a CNT-ben. Ennek alapjául az 1928. januárjában született egyezség szolgált, amely a CNT és a FAI közös „akcióbizottságok” (comités de acción) keretében történő együttműködéséről határozott. Ez azonban csak a köztársaság kikiáltása után lépett életbe, amikor a két szervezet – azonos számú taggal – „védelmi bizottságokat” (comités de defensa) hozott létre, amelyek a FAI-nak a tényleges súlyához képest jóval nagyobb befolyást biztosítottak.

A belső konfliktus a CNT 1931. június 11-én kezdődő rendkívüli kongresszusán vált nyilvánvalóvá. A madridi Teatro del Conservatorio-ban megrendezett kongresszus küldöttei mintegy 511 szakszervezetet képviseltek, amelyeknek összesen több, mint fél millió tagja volt ekkor. A legfontosabb kérdés a CNT szervezeti megújítása volt. Ennek vitája kapcsán egyértelművé vált, hogy feloldhatatlan ellentét feszül a mérsékelt „reformista” vagy más néven szindikalista irányvonal és a FAI hatása alatt álló, forradalmi módszereket sürgető „szélsőségesek” között. Ennek ellenére ez utóbbiak ekkor még nem tudták magukhoz ragadni a vezető pozíciókat. A másik fontos kérdés az Alkotmányozó Gyűléshez való viszony tisztázása volt. Ennek kapcsán a májusi nyilatkozathoz hasonló jellegű álláspontot fogadtak el, amelyben hangsúlyozták a szervezet antiparlamentáris jellegét, és nem mondtak le a közvetlen forradalmi akciókról, melyeknek célja a libertárius forradalom megvalósítása volt. A CNT köztársaságellenes állásfoglalásában – ahogyan erre már fentebb utaltunk – fontos szerepet játszottak a szocialista munkaügyi miniszter, Largo

¹⁵ „Al proletariado español en particular y a los ciudadanos en general” Solidaridad Obrera, 1931. május 14.

Caballero által alkotott munkástörvények is, amelyek az UGT tagságának kedveztek. Emiatt az anarchoszindikalista munkások és parasztok úgy érezték, hogy a köztársaság nem akarja őket „befogadni” a rendszerbe. Largo Caballero-t egyesek azzal vádolták, hogy „megosztó és testvérgyilkos” politikájával egymás ellen uszítja a két szakszervezetet.¹⁶ Az UGT és a CNT egyre kíméletlenebb rivalizálását Manuel Azaña, a polgári baloldal vezetője egyfajta polgárháborúnak nevezte.

A FAI növekvő befolyásának és a kongresszus első szavazásain elért sikereinek ellenére a régi, mérsékelt vezetők meg tudták őrizni pozícióikat a CNT irányításában. Továbbra is Pestaña maradt az Országos Bizottság főtíkára. A kongresszus után, 1931. augusztusában a CNT tagjainak egy csoportja, köztük Pestaña és Peiró, felhívást intézett a tagokhoz. A kiáltvány, aláíróinak száma után, a „Harmincak kiáltványa” nevet kapta. Ebben elítélték a forradalmi kalandorságot, és a forradalmi akciók meghirdetésének kizárólagos jogát a CNT vezetősége számára követelték. A két irányzat közötti konfliktus nem csupán elvi szakadást eredményezett a CNT szervezeteiben, hanem területit is, a FAI befolyásának mértékétől függően. Az anarchisták azonban csak Katalóniában tudtak domináns szerepre szert tenni.

A baloldali polgárságot két köztársasági párt képviselte a Második Köztársaság kikiáltását követő időszakban. Közülük az egyik a Manuel Azaña által vezetett Köztársasági Akció (Acción Republicana – AR) nevű értelmiségi csoport, amely – viszonylag szűk tömegbázisa ellenére – jelentős szerepet játszott az első reformok megalkotásában. Az 1925-ben alakult csoport a köztársaság létrejötte után döntött párttá alakulásáról. Első Országos Gyűlésén, 1931. május 26-27-én elfogadott programja meglehetősen sematikus jellegű volt: parlamentáris demokrácia, városi önkormányzat, a régiók önálló jogi személyként történő elismerése, pacifista politika, a hadsereg csökkentése, progresszív adózás, laikus állam, egyházi rendek és intézmények szekularizációja, az oktatás állami monopóliuma, társadalmi tulajdon létrehozása, szociális gondozás, agrár-reform.¹⁷ Összehasonlítva a másik polgári baloldali párt, a radikális szocialisták

¹⁶ José Peirats: *La CNT en la revolución española*. Tomo I, Carvajal S. A., Colombia, 1988. 53. o.

¹⁷ Eduardo Espín: *Azaña en el poder*. Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 1980. 314-317. o.

programjával – az ideológiai hasonlóságok mellett – megfigyelhető, hogy a Köztársasági Akció sokkal kisebb hangsúlyt helyezett a népi ellenőrzés szerepére az állami apparátusban, illetve programjából hiányoztak a szocialista jellegű elemek. A radikális szocialistákhoz viszonyítva konzervatívabb hangvételű, az Alejandro Lerroux által vezetett radikális párthoz, illetve a jobboldali köztársaságiakhoz viszonyítva azonban radikális baloldali reformszemléletűnek mondható. A meghirdetett elvek ellenére, a párt többsége – vezetőjén, Azañán kívül – kevéssé mondható baloldali meggyőződésűnek. Tömegbázisát, szavozótáborát illetően kevés az információ. Vezetői kivétel nélkül értelmiségiek voltak, többnyire egyetemi tanárok. A homogén elitet talán lejjebb kompenzálta egy szélesebb társadalmi bázis, de ebben a témában máig nem készültek szociológiai jellegű tanulmányok. 1931 tavaszán, nyarán legfőbb feladatuknak a párt megszilárdítását tartották.

A köztársasági baloldal másik pártja, a radikális szocialisták már előrébb jártak a pártszervezésben. Shlomo Ben-Ami számításai szerint 1931. májusában már 5.261 tagjuk és 168 szekciójuk volt.¹⁸ Ennél jóval nagyobb taglétszámmra találtunk utalást a madridi levéltár anyagában. Eszerint 80 helyi szervezete volt ekkor a pártnak, viszont 15.000 tagot számlált.¹⁹ Az 1929 nyarán létrejött Radikális Szocialista Köztársasági Párt (Partido Republicano Radical-Socialista – PRRS) célja olyan program megfogalmazása volt, amely egyesíti a szocializmust a köztársasági eszmékkal egy nagy baloldali politikai mozgalom szervezeti keretében. Számukra a „szocializmus” nem mint dogma, hanem mint társadalmi forma fogalmazódott meg. Ezt a pragmatikus és liberális szocializmus-felfogást szembeállították a szocialisták nézeteivel is.²⁰ A munkásságnak azt a részét szólították meg, amely nem volt tagja vagy szimpatizánsa a szocialista pártnak, továbbá az anarchoszindikalistákat és a kis- és középbirtokos parasztságot. A céljuk föderalista alapon szervezett állam létrehozása volt, a helyi és a regionális önkormányzatok elismerésével, az általános választójogon alapuló demokratikus köztársaság létrehozása, az egyház befo-

¹⁸ Shlomo Ben-Ami: *Los orígenes de la Segunda República española: Anatomía de una transición*. Alianza Universidad, Alianza Editorial, S. A., 1990. 394. o.

¹⁹ AHN Leg. 47 núm. 16 1931. május 11. A PRRS alicantei szervezetének tiltakozó távirata az áprilisi választási eredmények ellen.

²⁰ AHN Leg.5 n.6

lyásától mentes, világi oktatás bevezetése, a Polgári és a Büntető Törvénykönyv reformja, amely az osztályok és a nemek közötti egyenlőség elvén alapulna. Új, demokratikus hadsereg létrehozása, amelynek egyetlen feladata a haza védelme. Szociálpolitikai elképzeléseiket erősen liberális, ezzel együtt egyfajta szocialista szellemiség is jellemezte. Szerepelt köztük, mint legsürgősebb feladat, agrárreform végrehajtása, a déli latifundiumok eltörlése és az északi minifundiumok megszüntetése, a munkavállalók részvétele a politikai és a gazdasági életben. Alkotmányos jognak tekintették a munkához való jogot, a megtermelt javakból való részesedés jogát, a tanuláshoz való jogot. Megfogalmazták a család szentségét és a szociális ellátáshoz való jogot. Programjukban kiemelték a Spanyol Bank, a földek és a vasutak államosításának, valamint az egyház és állam elválasztásának szükségességét.²¹ A párt tagjai főleg a középosztályból kerültek ki (nagy számban voltak közöttük szabadkőművesek). Mindössze egy munkás volt soraikban, ami sajátos fényt vetett az új párt szocialista elképzeléseire.

A párt Második Országos Kongresszusát 1931. május 27-31. között rendezték meg Madridban, amely azonban a párt szélsőbaloldali csoportjának kiválásával végződött. Ennek hangadója José Antonio Balbontín, a madridi csoport akkori vezetője volt. A nézeteltérés a júniusi alkotmányozó gyűlési választási szövetségek kérdése körül robbant ki. Balbontín ellenezte a konzervatív köztársasági párttal kötendő szövetséget. Véleményével azonban kisebbségbe szorult. A többség a köztársasági erők egységének fenntartása mellett döntött. 1931. június 10-én a madridi csoport úgy döntött, hogy kilép a pártból és a republikánus-szocialista koalíciótól függetlenül, más baloldali erőkkel lép szövetségre a parlamenti választásra készülve.²²

Az új párt Forradalmi Radikális-szocialista Köztársasági Párt (Partido Republicano Revolucionario Radical Socialista – PRRRS) néven alakult meg. A legfőbb céljuk az volt, hogy kapcsolatot teremtsenek a középosztály és a munkásság között. Programjuk a következőket tartalmazta: a földeket át kell adni a

²¹ Archivo de Salamanca, Serie Político-Social de Madrid, Leg. 2613: PRRS Ideario aprobado por unanimidad en el Congreso Nacional celebrado los días 25-27 de septiembre de 1930.

²² El Sol 1931. június 18. 8. o.

munkásoknak, munkások részvétele a vállalatok irányításában és a jövedelem elosztásában, a monopóliumok megszüntetése. Az eredeti célkitűzések ellenére – Balbontín elmondása szerint – hamarosan csak kézművesek, munkások és parasztok maradtak a pártban. Ő maga később belépett a kommunista pártba és az Alkotmányozó Gyűlés egyetlen kommunista képviselője lett.²³

A köztársaság konszolidációjának folyamatára sötét árnyékot vetettek a május 10-11-én történt, kolostorégetések néven emlegetett egyházellenes atrocitások, amelyek több okra vezethetők vissza. Része volt benne a katolikus egyház magatartásának is. Segura bíboros május 2-i provokatív hangvételű pásztorlevelében – amellet, hogy méltatta a volt uralkodó, XIII. Alfonz érdemeit – felhívta a figyelmet a köztársaság veszélyeire. A közvetlen kiváltó ok azonban egy monarchista rendezvény volt. A Nemzeti Monarchista Szövetség (Unión Monárquica Nacional – UMN) május 10-én tartotta nyitóülését Madridban, ami erőszakos utcai cselekményekbe torkollott. A felháborodott tömeg autókat gyújtott fel és megostromolták a monarchista ABC című lap székházát.²⁴ Másnap egyházi épületek ellen fordult a nép haragja. Az elkövetkező három napban számos kolostort és más egyházi épületet gyújtottak fel nem csak Madridban, hanem vidéken is, főként Andalúziában.²⁵ A tettesek kilétéről a hatóságok nem szolgáltattak hivatalos információkat. Feltehetőleg szélsőséges csoportokhoz tartozó egyénekről lehetett szó. Leginkább a kommunisták és az anarchoszindikalisták kerültek szóba, mint valószínű elkövetők. Ezt alátámasztja az a körülmény, hogy vidéken erőszakos cselekmények leginkább ott történtek, ahol erős volt az anarchoszindikalista szakszervezet.²⁶

A köztársaság létrejötte utáni időszakban – mint azt a fentebb említett események is jól példázzák – az egyik legforrongóbb tartomány Andalúzia volt. Ez a terület hagyományosan az anarchisták és anarchoszindikalisták gyűjtőterülete volt. A szocialista párt a köztársaság első hónapjaiban sem tudta jelentősen megerősíteni a pozícióit a déli országrészben. A gazdasági válság és az egymást követő rossz termésű évek is ezt a mezőgazdasági területet sújtot-

²³ Juan Avilés Farré: *La izquierda burguesa en la II República*. Espasa-Calpe, S. A., Madrid, 1985. 73. o.

²⁴ AHN Leg. 16 núm. 16 1931. május 10.

²⁵ AHN Leg. 16 núm. 17 1931. május 13.

²⁶ Shlomo Ben-Ami: id. mű 359. o.

ták a leginkább. A köztársaság alatt is folyamatosan nőtt a munkanélküliség, ami ideális táptalajt jelentett az anarchista és a kommunista eszmék terjedésének. Ennek tudható be, hogy a Largo Caballero által hozott munkástörvények sem javítottak az itt élők helyzetén. A munkaadók és a munkavállalók viszonya egyre feszültebbé vált. A munkaadók csak szervezett munkásokat voltak hajlandók foglalkoztatni, azaz a szocialista szakszervezet, az UGT tagjait. A két legfontosabb iparágban, az élelmiszeriparban és az építőiparban is egyre romlott a helyzet.

Sevilla főkapitánya 1931. június 1-én kelt részletes jelentésében rendkívül súlyosnak ítélte meg az andalúziai állapotokat.²⁷ Vidéken az anarchista befolyás erősödéséről, a városokban pedig a kommunisták térnyeréséről számolt be. A munkásszervezeteket öt csoportra osztotta: UGT-hez kapcsolódó grémiumok, autonóm szakszervezetek, CNT-hez kapcsolódó szindikalisták, kommunisták által szervezett társulások, amelyek még nem tartoztak egyik helyi szakszervezethez sem, illetve a Nemzetközi Vörös Szakszervezethez kapcsolódó csoportok. Számításai szerint a munkások kétharmada az utóbbi három szervezetben tömörült. Ezek a szakszervezetek pedig nem vettek részt a munkaadók és munkavállalók közötti érdekegyeztetést irányító Paritásos Bizottságok munkájában, ezért a munkaadók nem alkalmazták tagjaikat, ami a munkanélküliség további növekedéséhez vezetett. A főkapitány az andalúz falvakban uralkodó zavar és indulat okát a politikai pártok hegemoniáért folytatott küzdelmében látta, amiről úgy vélte, hogy rendkívüli módon károsította a köztársaság konszolidációját, a jogrendet, a békét és a munkát. A legsúlyosabbnak Córdoba tartomány helyzetét ítélte meg. Itt már röviddel a köztársaság létrejötte után, május 19-én kirobant egy mozgalom, amit csak nagy nehézségek árán tudtak leverni, de úgy vélte, a helyzet azóta csak rosszabbodott. Ebben a térségben a munkásság nagy része jól szervezett és lázadó szellemiségű volt, de apolitikus magatartás is előfordult. A május 31-én rendezett választáson a szélsőséges irányzatok, a kommunisták és anarchisták törtek előre.

A főkapitány az 1931. június 1-én Andalúziában uralkodó állapotokat az 1918-as forradalmi időszakhoz hasonlította. Jelentésének végén konkrét esz-

²⁷ Archivo de Ministro de Asuntos Exteriores (MAE), Archivo de Barcelona, Caja RE 131, Carp. 3, Pl.1

közöket javasolt az áldatlan állapotok megoldására: az agrárstruktúra átalakítását, a földek újraosztását, a túlélést biztosító kistermelői réteg létrehozását. A termékszerkezet kapcsán a dohány és a gyapot termesztésének fokozását, emellett a Guadalquivir folyó vízrajzának átalakítását sürgette. Úgy látta, sok paraszt visszatérne a városból, ha biztosítottnak látná a megélhetését szülőföldjén. A reformok végrehajtásáig a hadiállapot fenntartásával vélte megoldhatónak a közrend fenntartását. Egyetlen célravezető megoldásnak a forradalmi módszereket preferáló „illegális” szakszervezetek felosztatását és tagjainak deportálását, a kommunista sajtó betiltását, a cenzúra bevezetését, a sztrájkjog felfüggesztését, és a rendfenntartó erők megerősítését tartotta. Véleményével nem volt egyedül. A Második Hadtest tábornokának 1931. július 30-án kelt levele szintén Andalúzia problémájával foglalkozott.²⁸ Saját személyes véleményének adott hangot a levél szerzője, amikor kijelentette, hogy Andalúzia problémájának gyökere abban rejlik, hogy évszázadokon keresztül – „kapsziságból és önzésből” – tudatlanságban tartották a parasztokat, „és most félnék tőlük”.

A júniusi alkotmányozó gyűlési választás végeredményeként, 117 fővel a szocialisták vitték a legtöbb képviselőt a parlamentbe. A cortes legnagyobb létszámú kisebbsége lévén elképzelhetetlen volt a kormányzás nélkülük. Ez is jelezte, hogy a szocializmus, mint az ország fő társadalmi és politikai ereje, nélkülözhetetlen eleme az új rendszer megszilárdításának. A választásokat követően kirobbanó megmozdulások: a madridi Telefónica társaság sztrájkja és a sevillai véres összetűzések²⁹ – mint sötét előjelek a köztársaság jövőjét illetően – azonban felvetették a kérdést: milyen széles valójában a társadalmi konszenzus, amelyen a Második Köztársaság létrejött?

²⁸ Archivo de Ministro de Asuntos Exteriores (MAE), Archivo de Barcelona, Caja RE 131, Carp. 3, Pl. 4

²⁹ Archivo de Ministro de Asuntos Exteriores (MAE), Archivo de Barcelona, Caja RE 131, Carp. 3, Pl. 3-4